

Metrologické soustavy užívané v Čechách a na Moravě v 18. a 19. století

Míry délkové, plošné, duté a hmotnostní jednotky

Míry a váhy se průběhem staletí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku měnily. Velké územní celky měly svoje metrologické jednotky. Před 17. stoletím je možno mluvit o soustavách v Čechách, na Moravě nebo ve Slezsku, ale i v krajích jako jsou Chebsko. Loketsko. Plzeňsko. V 17. století probíhala v rámci rakouské říše řada sjednocovacích snah, které však měly úspěch až začátkem 2. poloviny 18. století. Centralizační úsilí vídeňské vlády bylo podnětem k zavedení dolnorakouských (vídeňských) měr a vah nejen v celém Rakousku, ale i v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Ve Slezsku se tak stalo nařízením z roku 1750, na Moravě z roku 1758 a v Čechách z roku 1764. Zavádění nové soustavy naráželo v Čechách na odpor. Zde byla totiž situace v mírách a vahách značně složitá. Teprve zavedením decimální metrické soustavy MKSA v Rakousko-Uhersku byla zavedena, až na některé výjimky, jednotka. V roce 1980 byla nařízením v ČR zavedena soustava SI. Do uvedeného seznamu jednotek měr a vah jsou vybrány jen takové, které při aktualizaci majetku může genealog potřebovat. Jsou to jednotky tzv. české, které platily v 18 a 19. století. Podrobnější údaje najde badatel v publikaci - G. Hofmann: Metrologická příručka.

Míry délkové

Jednotka základní	Převod na jednotku SI	Jednotky odvozené	Německý název
čárka	0,0041 m	= 1/12 palce = 1/144 lokte	
palec	0,0247 m	= 1/24 lokte	der Zoll
stopa	0,29673 m	= 1/2 lokte	der Schuh
loket	0,5927 m	= 24 palců	die Elle
sáh	1,7778 m	= 3 lokte = 72 palců	die Klafter
látro	2,0744 m	= 3 1/2 lokte	die Lachter
prut	4,742 m	= 2 látra = 8 loktů = 16 stop	
provazec	30,820 m	= 52 loktů	
míle	11249,5 m		die Meile

Míry plošné

Jednotka základní	Převod na jednotku SI	Jednotky odvozené	Německý název
loket čtvr.	0,3513 m ²		
sáh	3,1606 m ²	sáh vídeňsky = 3,597 m ²	
čtvrtce = měřička	0,018 ha	= 1/16 korce	
měřice	0,192 ha	= 1/3 jitra	die Metze
korec - strych	0,285 ha	= 8112 loktů čtvr.	der Strich
jitro	0,285 ha	jitro rakouské = 0,5755 ha = 2 korce = 3 měřice	das Joch
lán selský	18,302 ha	64 strychy	die Hufe
lán panský	23,136 ha	600 záhonů = 75 jiter	die Hufe

Ve starých zápisech je pro měřici uváděna zkratka M, m.

Míry objemové

Jednotka základní	Převod na jednotku SI	Jednotky odvozené	Německý název
žejdlík	0,487 l	= 1748 věrtele = 1/4 pinty = 4 kvarty = 1/192 strychu	das Seidel
máz	1,4151 l		das Mass
pinta	1,949 l	= 1/48 korce = 1/2 věrtele	die Pinte
měřička	5,849 l	= 1/16 korce = 3 pinty = 12 žejdlíků = 1/4 věrtele	die Metzen
věrtel	23,396 l	= 1/4 korce = 4 měřičky = 12 pint	das Viertel
vědro	61,117 l		der Eimer
korec	93,587 l	= 4 věrtele = 16 měřiček - 48 pint = 192 žejdlíků	der Strich

Míry váhové

Jednotka základní	Převod na jednotku SI	Jednotky odvozené	Německý název
kventlík	4,014 g	= 1/64 hřivny = 1/4 lotu = 4 denary	
lot	16,056 g	= 4 groše = 4 kventlíky = 1/16 hřivny	das Lot
hřivna	256,9 g	= 1/2 libry = 16 lotů = 64 kventlíků	das Pfund
libra	514,0 g	= 1/120 centýře	das Pfund
centýř	61,728 kg	= 120 liber	der Zentner

Mince

mince		označení
tolar	jeden tolar měl:	levantinský tolar
zlatý	2 zlaté	1 zlatý k. m. (zlatý konvenční měny)
dvacetník	3 dvacetníky	
desetník	6 desetníku	
pětník	15 pětníku	
groš	20 grošů	
krejcar	60 krejcarů	

	jeden krejcar měl:	
půl krejcar	2 půlkrejcarů	1/2 krejcar
grešle	3 grešle	1/3 krejcaru
čtvrt krejcar	4 čtvrtkrejcarů	1/4 krejcaru

Kopa se počítala za 70 krejcaru. Dukát za 190 krejcarů.

Od roku 1762 se začínají objevovat papírové peníze - bankocetle - v hodnotě 5, 10, 25, 50 a 100 zlatých

V roce 1811 došlo ke státnímu finančnímu krachu a tím byla snížena hodnota bankocetlí. Začaly se vydávat směnné listy Einlösungsscheine, zvané „šajny“.

V roce 1857 došlo k další měnové reformě zavedením rakouské měny (österreichische Währung = ö. w). Základní mincí byl zlatý, který měl 100 krejcarů.

Rakouská měna (1857 - 1892)

mince	značení fl.* nebo zl. r. č. (zlatý rakouského čísla)
zlatník	jeden zlatý měl:
čtvrtzlatník	4 čtvrtzlatníky
dvacetník	5 dvacetníků
desetník	10 desetníků
pětník	20 pětníků
krejcar	100 krejcarů

***Florén** - původně zlatá, pak stříbrná mince, ražená nejprve ve Florencii, později napodobovaná ve Francii, Anglii, Porýní a v českých zemích.

Poměr mezi zlatým konvenční měny a zlatým rakouského čísla byl 100 zl.k.m.: 105 zl. r. č.

Korunová měna (1892 - 1918)

Roku 1892 byla zavedena korunová měna. Její jednotkou se stala koruna, která byla ražena v hodnotách zlaté mince 10, 20 a 100 korun. Stříbrné mince v hodnotách 1, 2 a 5 korun. Koruna měla 100 haléřů. Drobné mince se razily ze slitin niklu a bronzu. Po přepočítání staré rakouské měny na korunu: 1 zl.r.č. = 2 K.

Uvedené údaje jsou pouze informativní. Podrobné informace najde badatel v odborné literatuře, např. Vademekum pomocných věd historických, Praha 1988.

Míry a váhy středověku

Soustava staročeská (v platnosti od 11. - 13. století do 1765 - 1772)				
<i>Míry délkové</i>				
sáh 177,78cm	= 3 lokte 59,27cm	= 6 stop 29,63 cm	= 72 palců 2,47c m	= 360 zrn 0,49cm
česká míle = 365 provazců (á 30,82 m) po 52 loktech, tj. celkem 11,249 km Vedlejší jednotkou bylo látro = 4 lokte (tj. 237,1 cm) a pěst = 4 palce (tj. 9,88 cm) nebo čárka (1/6 palce čili 4,11 mm). Dále byl hon = 125 kročejů (tj. 148,28 m)				
<i>Míry plošné</i>				
lán 18,24 ha	= 64 jiter 0,281 ha	= 192 pl. provazců 49,9 m ²	= 57 685 pl sáh 3,16 m ²	= 519 168 loktů 0,35 m ²
Kromě zemského lánu existovaly různé krajské varianty lánu od 10,5 ha do 22,8ha. Dále existovaly tzv. královský lán (27,95 ha), panský lán (23,14 ha) a kněžský lán (25,6 ha). Vedlejší jednotkou byl zemský prut = 5 jiter (tj. 1,425 ha)				

<i>Míry duté</i>				
korec (strych) 3,59 l	= 4 věrtele 23,39 l	= 16 měřiček 5,85 l	= 48 pint 1,95 l	= 192 žejdlíků 0,49 l
Žejdlík měl 2 půlky nebo 4 kvarty (kvarta = 0,122 l). Půl korce bylo vědro . Vedlejší (starší) jednotky byly soudek (11,69 l) = 2 lahvice po 3 pintách nebo čber (35,1 l) = 2 škopky po 9 pintách.				
<i>Míry suté</i>				
korec (strych) 93,59 l	= 4 věrtele 23,39 l	= 32 řepic 2,92 l	= 64 číšek 1,46 l	= 128 hrstí 0,73 l
<i>Míry váhové</i>				
centnýř 61,73 kg	= 6 kamenů 10,29 kg	= 120 liber 0,514 kg	= 480 čtvrtí 0,129 kg	= 3840 lotů 16,06 g
Vedlejší jednotkou byla hřivna (256,6 g) po 16 lotech. Lot měl 4 kventlíky (4,01 g) nebo 16 denárů (1,0 g) čili 1 hřivna měla 256 denárů.				
<i>Důležité početní jednotky</i>				
tucet = 12 kusů	mandel = 15 kusů	kopa = 60 kusů	veletucet = 144 kusů	
Vedlejší jednotkou byl fach (foch) = 100 kusů				

Soustava vídeňská (v platnosti od 1765 - 1772 do 1871 - 1876)

<i>Míry délkové</i>				
sáh 189,65 cm	= 6 stop 31,61 cm	= 72 palců 2,63 cm	= 864 čárek 2,2 mm	= 10 368 bodů 0,18 mm
Kromě této dvanáctkové soustavy byla zavedena 1 míle (7, 586 km) = 4 000 sáhů				
<i>Míry plošné</i>				
Kromě čtverečných sáhů, stop, palců atd. existovaly ještě: čtverečná míle = 10 000 jiter (tj. 57,55 km ²) jitro = 1 600 čtv. sáhů (tj. 0,575 ha)				
<i>Míry duté</i>				
vědro 56,59 l	= 40 mázů 1,414 l	= 80 holb 0,707 l	= 160 žejdlíků 0,354 l	
Vedlejší jednotkou byla bečka = 4 vědra (tj. cca 226,36 l)				
<i>Míry suté</i>				
měřice 61,49 l	= 4 věrtele 15,37 l	= 16 mázlíků 3,84 l	= 128 číší 0,48 l	
<i>Míry váhové</i>				
centnýř 56,0 kg	= 100 liber 560 g	= 3200 lotů 17,5 g	= 3200 lotů 17,5 g	= 3200 lotů 17,5 g
<i>Míry objemové</i>				
Kromě kubických sáhů, stop, palců aj. existovaly ještě pro některé suroviny: tuna = 3,5 kubické stopy (cca 1/3 m ³) kolečko = 2 kubické stopy (cca 64 l) vůz = 4-12 koleček				
Kromě uvedených měř existovaly ještě speciální míry, např.: balík sukna = 12 suken po 32 loktech = cca 298,6 m balík papíru = 10 rysů = 200 knih = 4 800 archů (tovární balík je dvojitý) drajlink vína = 24 věder = cca 13,58 hl kopa příze = 240 přaden = 720 šteníků = 14 400 pásem (svazků) = 288 000 nití (1 niť byla cca 237,08 cm) V hornictví a uhlířství existovalo velké množství různých měř a vah, které se však lišily v každém revíru a navzájem nebyly konvertibilní.				